

Nieuw Steendam-orgel in Hoogeveen

Bert Wisgerhof

De orgelmaker Sicco Steendam uit Warffum gaat voort op de ingeslagen koers. In december 1989 liet ik u kennismaken met zijn nieuwe orgel in Opeinde, waarvoor het Witte-orgel van de Oude Kerk in Rotterdam-Delfshaven model stond. Door het krappe budget van de opdrachtgever moest Steendam zich in Opeinde enkele beperkingen opleggen: gebruik van pijpwerk uit het vorige orgel en een zestal 'gereserveerde' stemmen. In Hoogeveen, waar op 26 oktober jl. een volgend instrument van zijn hand in gebruik werd genomen, waren de middelen ruimer voorhanden. In de Geref. Vrijgem. Kerk aan de Bentinckslaan (het gebouw dateert uit 1933) staat immers een geheel nieuw orgel met 23 stemmen, waarvan één gereserveerd. Het vervangt een onbeduidend elektro-pneumatisch orgel uit 1936. Nadat was gebleken dat reparatie daarvan zinloos was, werd in het najaar van 1988 het contract met Steendam getekend. Net als in Opeinde werd het Witte-orgel van Delfshaven het lichtend voorbeeld. Toch volgde Steendam dit voorbeeld niet slaafs. Op enkele punten zijn aanpassingen uitgevoerd, waardoor de bespeler een breder repertoire kan uitvoeren. Daar waar het Delfshavense orgel niet meer in originele staat verkeert, werd uitgegaan van andere, authentieke Witte-voorbeelden.

De orgelkas

Deze is geheel naar het voorbeeld van Delfshaven gemaakt. In de zijwanden werden extra deuren aangebracht om de bereikbaarheid van het pijpwerk te vergroten. De kas is uitgevoerd in oregon-pine. Het riga-grenen dat oorspronkelijk door Witte werd gebruikt, is in die kwaliteit niet meer verkrijgbaar. Het snijwerk is uitgevoerd naar de oorspronkelijke werktekening van het orgel in Delfshaven. De kas is in een dieprode kleur geverfd, net zoals de balustrade, de kansel, het doopvont en de kerkeradsbanken, die overigens tegelijk met het orgel in de werkplaats van Steendam vervaardigd werden.

Foto: T.W.F. den Toom

De windvoorziening

In verband met de windvoorziening is een tweetal trappen met een verhoogde vloer achter het instrument aangebracht. Een dubbelvouw magazijnbalg is onder de vloer geplaatst. De kanalen naar de drie werken zijn van caroline-pine gemaakt. De winddruk bedraagt 80 mm WK.

De klaviatuur

Deze bevindt zich aan de linkerzijde van de kas. De klavieren zijn van eikehout gemaakt. De bakstukken zijn met ebben en been belegd. Het ondermanuaal is uitgevoerd als balansklavier en het

Foto: T.W.F. den Toom

bovenmanuaal als staartklavier. De ondertoetsen zijn met been belegd en hebben geprofileerde benen frontons. De boventoetsen zijn van ebbenhout. Aan de bovenzijde van de lessenaar zijn de registerknoppen van het hoofdwerk en bovenwerk geplaatst, aan de linkerzijde die van het pedaal, aan de rechterzijde die voor de koppelingen. De knoppen zijn uitgevoerd in ebbenhout met porseleinen naamplaatjes. Lessenaar, pedaalschot, pedaalklavier en de bank zijn van eiken gemaakt. De bank is gemaakt naar de werktekening van het (niet meer bestaande) Witte-orgel in de Grote Kerk te Hoorn (1851) en is met leer bekleed. Het pedaalklavier is eveneens naar het voorbeeld van Hoorn vervaardigd.

De mechanieken

Zowel de registermechanieken als de speelmechanieken zijn van eikehout en oningevoerd. De abstracten zijn van fichtehout; de uiteinden zijn omwonden met boekbinderslinnen. De welarmen en winkelhaken zijn van messing.

De windladen

Deze zijn - naar Witte's gewoonte - uitgevoerd in kwartiers gezaagd eikehout. Palmhouten stokschroeven en voorslagwervels zijn toegepast. Leerpulpeten werden overeenkomstig het Witte-model aangebracht. Het instrument heeft zes windladen, twee per werk, verdeeld in c- en cis-zijde.

De dispositie

Zoals gezegd zijn er enkele afwijkingen ten opzichte van het Delfshavense orgel. Het zijn de volgende:

- op het hoofdwerk ontbreekt een Fagot 16', daarentegen is er wel een Sesquialter op 16-voetsbasis; de Cornet heeft niet vijf, maar drie koren; de Mixtuur kent twee standen en is hier derhalve zowel op acht- als op zestienvoets basis bruikbaar; de Trompet is gehalveerd.
- aan de bovenwerk-dispositie werd een Nazard toegevoegd; in plaats van de Dulciaan werd voor een Vox Humana 8' (naar het voorbeeld van het orgel van de Grote Kerk te Gorinchem) gekozen.
- in het pedaal ontbreekt een Trombone 8'.

Dit is dan de dispositie:

HOOFDWERK (Man. I, C-f³):

Prestant	8'	C-ais ⁰ in het front, 80% tin
Bourdon	16'	C-b ⁰ eiken
Roerfluit	8'	C-B eiken
Octaaf	4'	
Fluit	4'	pijpwerk nog niet geplaatst
Quint	3'	
Octaaf	2'	
Sesquialter disc.	II	in twee standen instelbaar:
		1ste stand: 3 1/5'
		2de stand: 5 1/3' 3 1/5'

Cornet disc.	III	2 2/3'	2'	1 3/5'
Mixtuur	III-VI			
Trompet bas/disc.	8'			

Samenstelling 1ste stand mixtuur:

C :		2'	1 1/3'	1'
c :	2 2/3'	2'	1 1/3'	
c' : 4'	2 2/3'	2'	1 1/3'	
fis'' : 4'	2 2/3'	2'	2'	

Samenstelling 2de stand:

C :			2'	1 1/3'	1'
Fis :		2 2/3'	2'	1 1/3'	1'
fis :	4'	2 2/3'	2'	1 1/3'	1'
fis' :	5 1/3'	4'	2 2/3'	2'	1 1/3'
fis'' : 8'	5 1/3'	4'	2 2/3'	2'	2'

BOVENWERK (Man. II, C-f³):

Prestant	8'	C-g ⁰ in het front, 80% tin
Holfluit	8'	C-B eiken, geheel gedekt
Gamba	8'	C-B uit Holfluit, 80% tin
Salicet	4'	
Roerfluit	4'	
Nazard	3'	conisch
Woudfluit	2'	conisch
Vox Humana	8'	bekers met dubbele conus en cilindrisch onderstuk
Tremulant		

PEDAAL (C-d¹):

Subbas	16'	eiken
Octaafbas	8'	
Octaaf	4'	bekers en stevels metaal, geheel beleerd
Bazuin	16'	

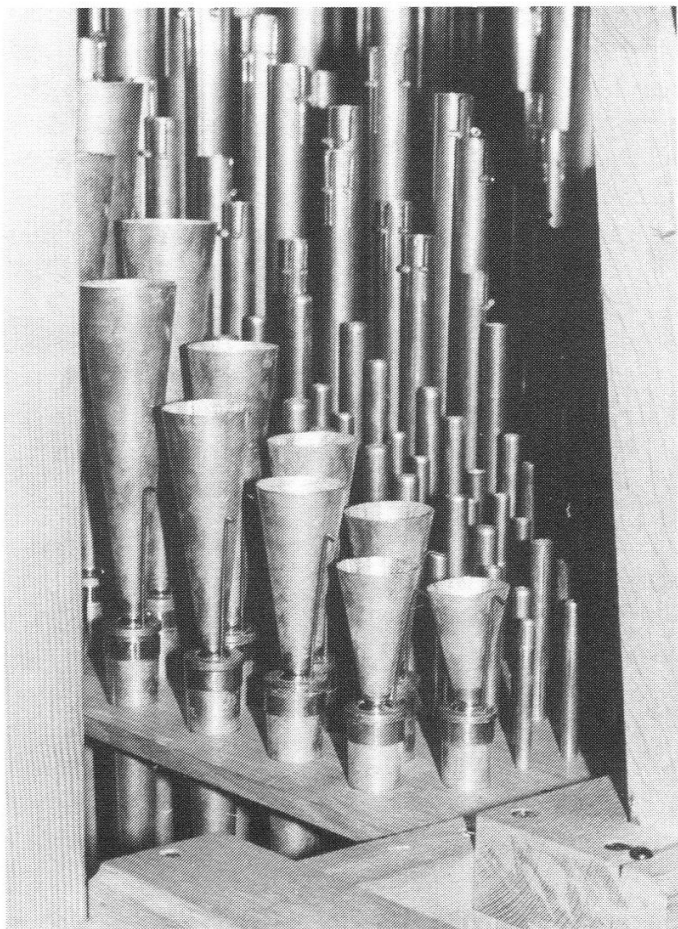

Foto: T.W.F. den Toom

KOPPELINGEN:

Pedaal met Hoofdwerk

Manuaalkoppeling

Dit nieuwe Steendam-orgel is een royaal instrument, niet alleen wat de grootte betreft maar stellig ook ten aanzien van de klankkwaliteit en de ge-

bruiksmogelijkheden. Voornaamheid en homogeniteit zijn de meest opvallende eigenschappen van de klank. Het instrument klinkt volledig overtuigend zoals een vroeg Witte-orgel klinkt, een ideaal medium voor een sonate van De Lange of de begeleiding van een melodie van Bastiaans. Dank zij de dubbele functie van de Mixtuur kan bovendien repertoire uit vroeger tijd goed benaderd worden. De totaalklank krijgt een enorme 'Gravität' wanneer de Sesquialter eraan toegevoegd wordt. Een van de mooiste stemmen is de Hollandse Vox Humana, waarvan de kleur nog gedifferentieerd kan worden door toevoeging van een of meer fluitstemmen.

Een opvallend register is ten slotte de Bazuin, waarvan de klank belangrijk groeit wanneer de Subbas en/of de Octaafbas eraan toegevoegd wordt. Wie met dit orgel kennis maakt wordt duidelijk dat Steendam geen man van compromissen is. Wanneer een orgelmaker zich op Witte oriënteert, moet hij dat ook consequent doen. En Steendam doet dat, ook wanneer hij van het voorbeeld afwijkt. Want zijn eigen inbreng past wel volledig in Witte's kader. Uitsluitend met zo'n manier van werken kan een volstrekt geloofwaardige stijlkopie ontstaan. Steendam heeft Witte begrepen.

In de werkplaats in Roodeschool heerst bedrijvigheid. Wanneer u dit leest is het volgende orgel (Garrelsweer, GK) alweer in gebruik genomen. De opdracht voor het plaatsen van twee ontbrekende registers (Trompet 8' HW, Octaafbas 8' Ped.) in Opeinde kwam binnen en het ziet ernaar uit dat Steendam zijn werkterrein wat naar het Westen van het land zal uitbreiden, te weten naar Rotterdam en Leiden. We houden u op de hoogte.